

K R O N I K A

Profesor Milan Jelínek jubilující

Do řad jubilantů vstupuje v červnu 2013 významný brněnský bohemista a slavista, emeritní profesor Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, prof. PhDr. Milan Jelínek, CSc. Dílo prof. Jelínka je svým tematickým rozpětím obrazem stavu a vývoje české lingvistiky druhé poloviny minulého století a stalo se pro ostatní lingvisty, zvláště pak pro studenty a začínající odborné pracovníky, hodnotnou učebnicí a stálou inspirací k odborné práci.

M. Jelínek se narodil 22. června 1923 v Brně. V prostředí tehdejšího bilingvního Brna, v němž se v meziválečném období prolínal český a německý život, také jubilant vyrůstal. V r. 1942 maturoval na Prvním reálném gymnáziu v Brně. Tam nadaného středoškolského studenta zpočátku přitahovaly vědy exaktní, zvl. fyzika a matematika, ale po válce dal přednost filologii. Brzy po maturitě byl totálně nasazen v Rakousku, posléze pak atmosféra válečných let spolu se studiem Masarykových myšlenek přivádějí M. Jelínka do odbojové organizace. Jako důsledek musel prožívat opakované zatýkání a věznění policií i gestapem (ve Vídni, v Brně v Kaunicových kolejích, ve Vratislavi, v Reichenbachu u Plavna a jinde), které se opakovalo ještě několikrát později a v jiné situaci, a to jak v 70. letech v období tzv. normalizace (v souvislosti se zákazem veřejně vystupovat, přednášet a publikovat), tak v období blížících se událostí roku 1989, kdy byl M. Jelínek nesčetněkrát sledován, zadržován a vyslýchán komunistickou Státní bezpečností.

V poválečném květnu roku 1945 přichází M. Jelínek na FF brněnské univerzity a zapisuje si češtinu, ruštinu a srbochorvatštinu, věnuje se také franštině, angličtině a pokračuje v němčině. Ve vysokoškolském prostředí poválečných let měl jako student možnost se setkat s mnoha vynikajícími vědci a pedagogy a jubilant opakovaně během svého dalšího působení vzpomíná na B. Havráňka, F. Trávníčka, A. Kellnera, J. Vilikovského, Ant. Grunda, Ant. Škarky, F. Wollmana aj., kteří výrazně ovlivnili jeho intenzivní odborný a pedagogický růst. A právě v návaznosti na své předchůdce a současníky se M. Jelínek v největší míře zasloužil o budování brněnské bohemistiky a slavistiky.

Po středoškolské učitelské službě, redaktorské práci a po letech působení v Ústavu pro jazyk český Akademie věd působí od r. 1958 na FF v Brně, na níž v r. 1950 získal hodnost doktora filozofie (práci zaměřenou na analýzu stylu Rudolfa Těsnohlídka) a v polovině 50. let dosáhl kandidatury (obhájením práce zaměřené na syn-

taktickostylistické tendence v obrozeneckých literárních textech). V r. 1960 získává docenturu habilitací (spisem o dějových substantivech) a už od r. 1964 působí na tehdejší katedře českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy jako univerzitní profesor. V době své dráhy vysokoškolského učitele prošel M. Jelínek vysokými akademickými funkcemi, v 60. letech byl děkanem fakulty a posléze do roku 1970 vykonával úřad prorektora brněnské univerzity. V 60. letech také hostoval na zahraničních univerzitách, např. v německém Greifswaldu a na pařížské Sorboně.

V následujícím období normalizace 70. a dalších let byl prof. Jelínek za své politické postoje zbaven působení vysokoškolského učitele a opět se vrací jako vědecký pracovník do brněnské pobočky ÚJČ AV. Výrazně stresující pro M. Jelínka jako pro nesmírně činnorodého a aktivně vystupujícího učitele byl i jemu vydaný zákaz publikovat (trvající téměř 20 let – 1970 až 1989). S podporou rodiny, zvláště své ženy, pracoval dál a zákaz publikovat obcházel se zapůjčenými jmény, vydával samizdatovou literaturu a u Jelínků se konaly bytové semináře. Po politických událostech r. 1989 se vrací na univerzitu, nyní už Masarykovu, a to nejen jako profesor, ale po revoluci byl zvolen rektorem Masarykovy univerzity (1990–1992). Zásluhna byla také Jelínkova práce ve funkci předsedy Kolegia rektorů československých vysokých škol (1991–1992). V celé porevoluční době M. Jelínek intenzivně přednáší i na jiných vysokých školách, mj. se také zasloužil o vybudování Slezské univerzity v Opavě, na níž působil. V univerzitním prostředí v Česku i v zahraničí vychoval tisíce studentů a za svůj odborný růst mu vděčí novináři, kulturní a odborní pracovníci, ale především vysokoškolské učitelé a vědecktí pracovníci.

Odborná práce M. Jelínka je nesmírně rozsáhlá. V centru jeho zájmu vždy byla a je jak současná spisovná čeština, tak její vývoj od doby obrozené. Po celou dobu své odborné dráhy se věnuje teorii stylu a stylovým jevům i stylistice praktické, sleduje vývojové tendence dublet ve spisovném jazyce a jejich vyvíjející se stylové vlastnosti. Pečlivě a se zaujetím odhaluje stylové specifické jazyka, zvláště v publicistice, zabývá se stylem odborným, fečnickým i osobitým individuálním stylem významných osobností. Je vynikajícím znalcem dějin českého jazykového purismu a s neutuchajícím zájmem se vyjadřuje k otázkám kodifikace češtiny a k teorii a praxi jazykové kultury.

Vědecké a popularizační práce M. Jelínka vycházející od konce 40. let do současnosti obohacují lingvistiku stále o nová témata. Z počáteční publikační činnosti jubilanta připomeňme např. monografii *O jazyku a stylu novin* (Praha 1957) a z působení v ÚJČ AV třísvazkovou monografii *Stylistické aspekty gramatického systému I, II, III* (interní tisk, Brno 1974). Ke stěžejním dílům patří mj. také spoluautorství v kolektivní *Příruční mluvnici češtiny* (Praha 1995), v níž v oddíle *Stylistika* navázal na teorii konkurenčních množin výrazových prostředků, kterou rozpracovával už ve *Stylistických aspektech gramatického systému* (viz výše) a v jiných publikacích, např. ve studii *Text*

a množiny konkurenčních výrazových prostředků (in sborník *Stylistické otázky textu*, Prešov 1984). V *Příruční mluvnici češtiny* přináší M. Jelínek do stylistické teorie nový pohled na vymezení stylů z aspektu komunikační situace. Vymezuje styly jedinečné (singulární), obecné (objektivní proti subjektivním) a styly funkční, přináší typologii konkurenčních výrazových prostředků s výkladem jednotlivých jazykových konkurencí.

Výsledky odborné práce ve stylistice našly odraz také v heslech pro *Encyklopedický slovník češtiny* (Praha 2002), v němž M. Jelínek vymezuje (kromě jiných) také styl dramatický, esejistický, oficiální a soukromý, prozaický a poetický.

Celoživotní zájem o styl přivedl M. Jelínka ke studiu individuálních stylů významných osobností vědy, kultury a politiky. Z pera jubilanta vznikly studie našich současníků i osobností z let minulých, např. stati o jazyce a stylu T. G. Masaryka, V. Havla, J. Šabaty aj.

Teoreticky podložené znalosti rétoriky uplatnil M. Jelínek v rozsáhlé kolektivní monografii s názvem *Argumentace a umění komunikovat* (Jelínek, M., Švandová, B., eds., Brno 1999). Věnuje se v ní dějinám řečnictví, předpokladům úspěšnosti veřejného projevu, zaměřuje se na výběr tématu a jeho strukturování a na syntax textu.

Stěžejní částí vědecké práce, již se jubilant se zaujetím věnuje téměř celý život, je studium a výklad českého jazykového purismu, a to i v evropských souvislostech. Z velkého množství příspěvků připomeňme výraznější práce posledních let, k nimž patří: *Josef Zubatý jako kritik českého jazykového purismu* (in *Festschrift für Klaus Trost zum 65. Geburtstag*, München 1999), *Novodobý český purismus a jeho překonání* (in „Kritický sborník“ XIX, 1999–2000), dále rozsáhlá studie *Der purismus in der Entwicklung der tschechischen Schriftsprache im 19. und 20. Jahrhundert* (in Trost, H. K., ed.: *Deutsch-Tschechische Sprachbeziehungen*, Regensburg 2002) a stať *O českém jazykovém purismu nového věku* (in *Globalizace – etnizace. Etnokulturní procesy i etnojezykové procesy*, Moskva 2006) aj.¹

Neméně významná je odborná a popularizační přednášková činnost jubilanta. Všichni vždy oceňují vynikající schopnost prof. Jelínka působivě přednášet na

různých fórech, argumentovat příklady a o nich diskutovat. Vážíme si jeho vysoké odborné erudice, nesmírné pracovitosti a cílevědomého hájení toho, co považoval za správné a potřebné, ať to byly postoje lingvistické, filozofické nebo praktická činnost pro školu, vědu i společnost.

S hlubokou vděčností za vše „odvedené“ ve vědě i v pedagogickém působení přejeme panu profesorovi Jelínkovi do dalších let ještě mnoho nových publikovaných stránek, neustávající chuť do další práce a především to nezbytné zdraví.

Eva Minářová, Brno

¹ Bibliografie Jelínových prací:

1947–1997: sborník *Jazyk a kultura vyjadřování. Milanu Jelínkovi k pětasedmdesátinám*.

Karlík, P., Krěmová, M., eds., Brno 1998, s. 15–39.

1997–2006: SPFFBU, A 56, Brno 2008, s. 152–155.

2007–2012: SPFFBU, Linguistica Brunensia, řada A, Brno 2013 (v tisku).

Výběrová bibliografie 1950–1993: „Stylistyka“ III, *Stylistyka porównawcza*, Opole 1994, s. 194–200.

Bibliografie do r. 2004 je přístupna také na internetu: <http://www.phil.muni.cz/wucj/home/publikace/bibliografie/Jelínek>.